

A veszprémi piarista könyvtárak adományozói III.

Dr. Láncz Nándor, orvos

PÁKOZDI ÉVA SZILVIA

A Veszprémi Egyházmegye Ranolder János püspöksége idején¹

Zichy Domonkos püspök lemondása után a megüresedett veszprémi püspöki székbe az uralkodó 1849 októberében a Bécsben referendáriusként² tevékenykedő Ranolder Jánost nevezte ki. Ranolder püspökké szentelésére 1850. május 12-én került sor szülővárosában, Pécssett.³ Püspöki székhelyére az azt követő héten érkezett meg. Az új püspököt nem nagy lelkesedéssel fogadta egyházmegyéje és székvárosa, amit azonban a rendkívüli szociális érzékenységgel megáldott püspök hamar rokonszenvvé változtatott. Püspöksége kezdetén segínyt osztott a szegény lakosság számára, segítő kezet nyújtott a veszprémi tűzvész károsultjainak, kolostorokba bújította a szabadságharcban érintett papjait.⁴

A világot látott, művelt püspök hatalmas energiával látott egyházmegyéje hitéletének, oktatásának megszervezéséhez, hívei testi-lelki javulásának elősegítéséhez. 1850 őszén Somogy vármegyében kezdte bérmaúttjait, és folytatta azokat egyházmegyéje teljes területén egész püspöksége alatt, olyan településeket is felkeresve, ahol évtizedek óta nem járt püspök, nem volt bérmaálás. A korábban teológiát egyetemen oktató Ranolder, a hitoktatás hiányosságait felfedezve hittankönyvek írását, fordítását, kiadásuk támogatását vállalta magára. Az oktatást különösen fontosnak tekintette, és az elemi iskolák helyzetének javításától a piarista gimnázium támogatásán át a papnevelés megreformálásáig mindenre kiterjedt a figyelme.⁵

Mégis leginkább a nőnevelés apostolaként tartjuk számon. Ranolder ugyanis felismerte, hogy a családi nevelésben kiemelkedő szerepet vállaló édesanyák akkor képesek ellátni társadalmi feladatukat, vagyis a gyermekek a társadalom számára hasznos, szilárd erkölcsű, vallásos felnőtté nevelését, ha maguk is elég műveltek ehhez. A nőnevelő iskolák alapítását célzó kezdeményezés egyházmegyéjében már az öt megelőző püspökök által is felkaroltatott. Kopácsy József alapítványt tett e célra, amit Zichy Domonkos, valamint több egyházi és világi személy tovább bőví-

tett. Azonban Ranolder volt az a püspök, aki elődei hagyományára támaszkodva, megalapította egyházmegyéjében a nőnevelő intézeteket.

A nőnevelésre az 1633-ban alapított Páli Szent Vince Szeretet Leányai Társulat, az irgalmas nővérek bizonyultak a legalkalmasabbnak. A Magyarországra 1842-ben betelepített rend gyorsan népszerű lett. A szatmári alapítást követően sorra nyitották meg kapuikat újabb intézeteik az országban. Ranolder püspöknek köszönhetően ötödikként 1854-ben a veszprémi intézetük kezdte meg működését. Mint a város egyetlen nőnevelő intézete, minden társadalmi rétegből fogadott leánygyermeket, egészen az angolkisasszonyok betelepítéséig, 1860-ig. A püspök célja az volt az újabb iskola megnyitásával, hogy a jobb módú családok leánygyermekai oktatását az angolkisasszonyokra bízva, több hely maradjon az irgalmas nővéreknél a szegényebb sorsúak számára, ahol e célra 1861-ben internátust hozott létre. Mindkét leánynevelő intézetnek a püspök új épületet emeltetett: az angolkisasszonyoké már megérkezésükre elkészült, az irgalmas nővérek pedig 1872-ben kaptak oktató-nevelő munkájuk számára megfelelő, új épületet.⁶

Ranolder püspök azonban nemcsak székhelye, hanem egész egyházmegyéje nőnevelését fontosnak tartotta. A veszprémi intézetek alapítását követően Pápan (1864), Tapolcán (1872), Kaposváron (1873), Keszthelyen (1882) alapított a leányok számára iskolákat, és bízta azokat az irgalmas nővérek vezetésére. Egyházmegyéjén kívül Pesten (1875) ugyancsak az irgalmas rendre bízva alapított nőnevelő intézetet.⁷

Több alapítványt tett vagy már meglévőket támogatott püspöki működése alatt, többek között a szegény sorsú plébániái megsegítésére, a nyugdíjba vonult papok és tanítók ellátására, a papnevelés és nőnevelés céljaira. Segítséget nyújtott a veszprémi kórháznak mind az irgalmas rend betelepítésével, mind anyagi terhei egy részének átvállalásával.

Aktív szerepet vállalt a politikai és gazdasági életben is. Azt vallotta, hogy a szellem haladásának az anyagi jólét az egyik pillére. Birtokokat vett Csopakon, Badacsonyban, Somlón és Hegyalján, ahol szőlőnemesítéssel és bortermeléssel foglalkozott. Felismerte, hogy e vidékek anyagi jólétének alapját a bortermelés jelentheti, ezért oltványokat osztott a vidék lakosságának, ingyen. Malmokat alapított az ebben hiányt szenvedő somogyi és zalai tájakon. Karitatív tevékenységéhez tartozott, hogy naponta osztott ételt palotájában a székváros szegényei számára.⁸

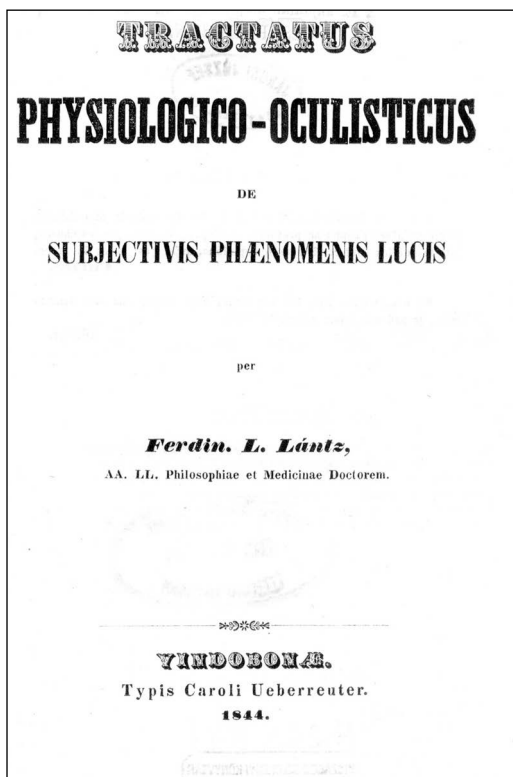
Az 1875 szeptemberében bekövetkezett halálakor anyagi és lelki értelemben megerősödött egyházmegyéjét hagyott utódaira. Ranolder János azonban nemcsak hivatali utódai számára alkotott példaértékűt, hanem rokonai számára is követendő példává vált, akik közül többen püspöki udvarában tevékenykedtek. Közéjük tartozott a piarista gimnázium egyik jötevője, a püspök unokaöccse, dr. Láncz Nándor orvos.

Láncz Nándor (1820–1886)⁹

Láncz Mátyás és Ranolder Anna házasságából második gyermekként, 1820. szeptember 1-jén született Ferdinánd, Szigetváron.¹⁰ Középiskolai tanulmányait a pécsi ciszterci gimnáziumban végezte 1830 és 1836 között.¹¹ A tanulmányaiban végig kitűnő diák a kor szokásainak megfelelően előbb bölcséleti képzésben részesült, majd 1838-ban a bécsi egyetem orvosi karára iratkozott be.¹²

A bécsi egyetem orvosi karának hallgatói között a kezdetektől jelentős létszámban találunk magyarokat, holott 1769 óta van a nagyszombati egyetemnek is orvosi kara. Azonban egy császári rendeletnek¹³ köszönhetően csak a bécsi egyetemen felavatott orvosok kapták meg a Habsburg Birodalom teljes területére a praxis folytatásának jogát.¹⁴ Láncz Ferdinánd esetében is feltehetjük, hogy ez a lehetőség volt az oka, hogy nem a pesti, hanem a bécsi egyetemet választotta tanulmányaihoz. Orvosdoktori címét 1844-ben, Semmelweis Ignác (1818–1865) évfolyamtársaként szerezte meg.¹⁵ A Dörnyei-féle orvosdoktori értekezések bibliográfiájából tudjuk, hogy a bécsi egyetemen a disszertációk nyelve még ebben a korszakban is döntően latin.¹⁶ A kor előírásainak megfelelően nyomtatásban is megjelentették a doktori dolgozatokat, Bécsben azonban sokkal gyakrabban használtak címlapváltozatokat, mint a hazai egyetemen. Ez azt jelentette, hogy a disszertáció egy ún. hivatalos címlappal (ez esetben feltüntetve az értekezés célját, a nyilvános vita helyét és idejét stb.), és egy ún. kereskedelmi címlappal (ahol már a megszerzett végzettség is szerepelt) jelent meg.¹⁷ Láncz doktor értekezése is latin nyelven készült. A mű hivatalos címlapját csak szakirodalomból ismerjük, a kereskedelmi címlappal megjelent változatról azonban tudunk fennmaradt példányokról.¹⁸ Az értekezés a szemészet témaköréből merített. A doktori védését követően néhány hónappal, 1844 júniusában e témakörben újabb, lényegesen bővebb értekezést jelentetett meg Bécsben, ezúttal magyar nyelven.¹⁹ E munkáját Stáhly Ignácnak,²⁰ Magyarország főorvosának, a Magyar Királyi Egyetem orvosi kara elnökének ajánlotta. Az értekezés előszavában maga írta, hogy a „bécsi közönséges kórházban szemészet érdemes tanára Rosas²¹ úr kóródáján” szerzett tapasztalatok segítették műve megírását.²² A munkát az első hazai orvosi szaklap, az Orvosi Tár is ismertette.²³

Gyakorlattá vált a 19. század első felében, hogy a megszerzett végzettséget követően, ha itthon állás nem várta, a frissen végzett doktorok egy ideig valamely bécsi kórházban szereztek még gyakorlatot.²⁴ Ha figyelembe vesszük az értekezés előszavának információit, és a pályája későbbi szakaszában magáról közölt információkat, joggal feltételezhetjük, hogy az orvostudori cím megszerzése után Láncz Nándor még Bécsben maradt, és Anton von Rosas, valamint Kanka Károly²⁵ magyar származású bécsi szemészorvosok vezetése alatt szerzett gyakorlatot a szemorvosi vizsgájához. Feltételezhetjük továbbá, hogy bécsi gyakorlata alatt végig élvezhette az

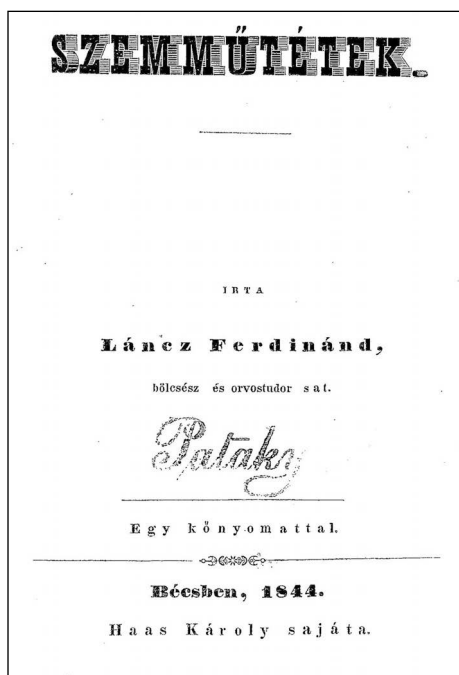
ugyancsak baranyai származású Anton von Rosas támogatását. Láncz Nándortól a fentiekén túl egy, a Medizinische Jahrbücher des k. k. österreichisches Staates című, Bécsben megjelenő szaklapban, folytatásokban közölt német nyelvű publikációt ismerünk, amelyben Baranya vármegye történeti, földrajzi, növényrajzi leírását adta.²⁶ A szaklap főszerkesztője Rosas doktor. Az 1846-ban publikált cikksorozat újabb információval szolgál írójáról: az orvostudori mellett itt már megjelent a sebészorvosi cím is.

Orvosi pályáját Baranya megyében kezdte, ahol a vármegye közgyűlése 1847. március 1-jén tiszteletbeli főorvossá nevezte ki. A jegyzőkönyv tanúsága szerint Láncz Ferdinánd „a rendszerű orvosi tisztért bényújtott folyamodványát visszavonta”, ugyanakkor a vármegye így kívánta

elismerni sokirányú képzettségét, tudását.²⁷ Itt kötött barátságot Baranya megye későbbi főorvosával, Hölbling Miksával,²⁸ aki esküvőjén tanúja, gyermekeinek keresztszülője volt.

Láncz Ferdinánd orvostudor a pécsi székesegyházban 1847. április 13-án kötött házasságot Strobl (Strobel) Fridolinával (1829–1909 után).²⁹ A fiatal házaspár feltehetőleg a püspök nagybáty hívására, 1850 nyarának elején elhagyta Pécs városát és Veszprémbe költözött.³⁰ Mindkét gyermekük Veszprémben született: fiuk Maximilian János (1851–1889), aki később Miksaként használta keresztnevét, amelyet keresztapja után nyert, és lányuk Mária Terézia (1854–1924).³¹

Láncz doktor veszprémi működéséről szórványos információkkal rendelkezünk. Az egyházi névtár felsorolja képesítéseit, amely szerint az orvostudor sebészorvos, a szüléset és a szeméset mestere is. Ugyancsak a névtár közlésére hivatkozva ismerjük, hogy a bécsi orvosi kar rendes és a párizsi orvos egyesület rendkívüli tagja volt. A schematismusok a püspökség szentszéki orvosaként tartják számon 1851-től haláláig.³² Ranolder János életrajz írója, Takács Lajos pedig, mint a püspök orvosáról emlékezett meg munkájában.³³ Fennmaradt iratok hiányában³⁴ a Kalocsai Érsek-

ség példájára³⁵ hivatkozva állíthatjuk, hogy a püspöki uradalom orvosa is volt. Nagybátyja halála után, annak utóda, Kovács Zsigmond (1820–1887) püspök alatt is folytatta munkáját. Tudása, orvosi működése nemcsak a püspökségen váltott ki elismerést, hanem szélesebb körben is. A visszaállított vármegyei közigazgatás 1860 decemberében tiszteletbeli orvosnak nevezte ki.³⁶

Ferenc József 1882 februárjában nemességet adományozott Láncez Nándor veszprémi orvosnak és családjának láncoskerri előnévvel.³⁷ A következő évben a király a Pápai Hírlap tudósítása szerint „megyénk t. főorvosának, sok évi buzgó szolgálatainak elismeréséül”³⁸ királyi tanácsosi címet adományozott.³⁹ Tagja volt a Veszprémi Nemzeti Casino-nak, amely több éven keresztül közgyűlésén a

választmányi tagok közé szavazta.⁴⁰

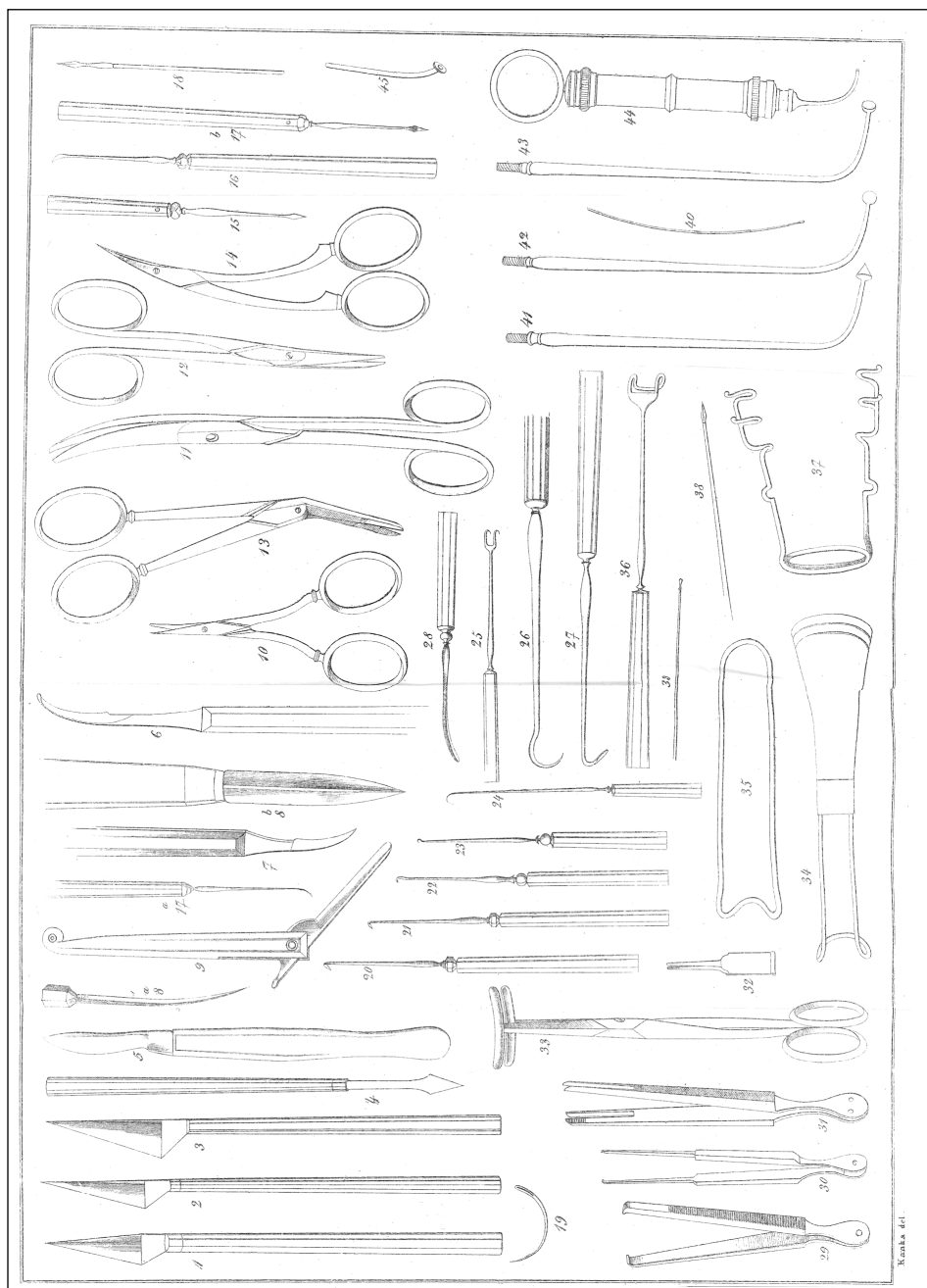
Az elismeréseket azonban már nem sokáig élvezhette. A kutatás jelenlegi állása szerint ismeretlen okból 1885/1886 fordulóján Veszprémből Budapest IV. kerületében lévő Vármegye utcai házába⁴¹ költözött a család. Láncez doktor e házban halt meg 1886. március 18-án.⁴² A Kerepesi úti temető családi sírboltjába helyezték örök nyugalomra.⁴³

Dr. Láncez Nándor és a piarista gimnázium

Láncez doktor fia, Miksa 1860 őszén kezdte meg tanulmányait a kegyes-tanítórend iskolájában.⁴⁴ Az apja nyomdokain járó, mindvégig kitűnő tanuló gyermek rendszeresen adományozott a gimnázium könyvtára és szertárai számára könyvet, érmeket stb.⁴⁵ Feltehető azonban, hogy az említett tárgyi adományok mögött inkább áll az apa, mint a gyermek.

Láncez Nándor fia tanulmányainak befejezése után is támogatója maradt az iskolának. A főgimnázium létrehozását célzó gimnáziumi alap javára négy darab veszprémi casino részvényt írt alá.⁴⁶

Mi sem bizonyítja jobban, hogy fontosnak tartotta az érettségét adó, helybeli

Orvosi eszközök rajza Lánicz Ferdinánd Szemműtétek című munkájában

gimnáziumot, mint az, hogy ösztöndíjat alapított a gimnáziumot sikeres érettségivel befejező, tovább tanulni szándékozó, Veszprém megyei illetőségű szegény diákoknak. Az alapítvány tételére az 1883/84-es tanévben került sor. A 2000 Ft-os alapítvány kezelésével a vármegyét bízta meg.⁴⁷ A 84 forintos ösztöndíjat először, az alapító rendelkezése szerint már a tanév végén, 1884 júliusában kioszthatták egy akkor végző, feltételeknek megfelelő 6. osztályos diáknak. A következő évben a felmenő rendszerben kialakuló iskola 7. osztályosa kaphatta, végül 1886-tól egy sikeresen érettségiző diák.⁴⁸ Az ösztöndíjat pályázat útján lehetett elnyerni, a pályázat feltételeit a vármegye az iskola igazgatóságán keresztül hirdette meg. Az első ösztöndíjat Gubicza Imre, aki a tanulmányait a zirci cisztercieknél folytatta, a második ösztöndíjat Kriszmarics Péter, aki a veszprémi piaristáknál induló 8. osztályban folytatta tanulmányait, és a harmadik ösztöndíjat, az első érettségiző osztályból Hankóczy János nyerte el.⁴⁹ Az első nyilvános érettségit az ösztöndíj alapítója azonban nem érte meg.

Dr. Láncz Nándor könyvei

A kegyes-tanítórendi gimnázium 1885/86-os tanévi értesítője tudósít arról, hogy Láncz doktor könyvei a gimnáziumi könyvtárat gyarapították.⁵⁰ Azonban a könyvek felsorolásánál pontosabb adatokat az értesítő sem közöl arról, hogyan kerültek e könyvek a tanári könyvtár tulajdonába.

A kutatás során célunk volt ezt felderíteni. Több problémával kellett azonban szembesülnünk:

1. Láncz Nándor szinte egész felnőtt életét Veszprémben töltötte, de az utolsó hónapjait (heteit?) Budapesten.
2. Végrendeletet – a kutatás jelenlegi állása szerint – sem a veszprémi, sem a Budapest belvárosi kerület közjegyzőjénél nem hagyott hátra, valamint a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár által őrzött magánszemélyek végrendeletei között sem fellelhető.
3. Hagyatéki eljárására vonatkozó iratok az illetékes járásbírószág anyagában lennének megtalálhatók, azonban az 1880-as évek iratai mind a Veszprémi Járásbírószág, mind a Budapest IV. Kerületi Járásbírószág esetében hiányoznak.⁵¹
4. A Piarista Rend Magyar Tartományának Központi Levéltára által őrzött veszprémi gimnázium hivatalkönyve sem tartalmaz az 1885. és 1886. években a Láncz-féle könyvekre vonatkozó bejegyzést.

Mindezek ismeretében csak feltételezhetjük, hogy könyveit maga Láncz Nándor adta át a gimnáziumnak Budapestre költözésekor.

Az értesítő által közölt, Láncz doktorhoz köthető 21 mű jól elkülöníthetően két csoportra osztható. Az első csoportba azok a kiadványok tartoznak, amelyek kiadási évük alapján egyértelműen a tulajdonos életében kerültek a gyűjteményébe. Ez az összesen 17 mű 23 kötetben döntő többségében tankönyv, 1829 és 1840 közötti megjelenéssel.

A második csoportba tartozó 6 kötet szintén tankönyv, de megjelenési évük: 1886. További érdekessége e köteteknek, hogy valamennyi első kiadás, és kivétel nélkül magyar nyelvűek. A művek közül háromról (Varga Ottó: A magyarok történelme; Polgár György: Kis Lívius és Góbi Imre: Magyar irálytan) találunk adatot a kegyes-tanítórendiek hivatalkönyvében: az engedélyezésükről értesítette a minisztérium az iskolát.⁵² Mivel az értesítéseket 1886 márciusában kapta meg az iskola, vagyis a doktor úr halálának idején, úgy gondoljuk e tankönyveket már az iskola vásárolta, feltehetőleg a Láncz Nándor által adományozott, a könyvtár gyarapítására szánt pénzeszegekből.

Mivel az első csoportba tartozó művek köthetők kifejezetten az adományozóhoz, a továbbiakban ezekkel a kiadványokkal kívánunk foglalkozni.

A 18. század végén, a 19. század első felében jöttek létre az értelmiségi magánkönyvtárak, tudósok, írók, szakemberek magángyűjteményei. A reformkorban egyre több szaktudósnak és gyakorlati szakembernek, valamint írónak, politikusnak volt a birtokában a maga tudományos vagy gyakorlati munkáját segítő ún. munkakönyvtára.⁵³ Az orvosok közül többről tudható, hogy rendelkeztek kisebb-nagyobb könyvgyűjteménnyel, de pontosabb információk azokról a gyűjteményekről állnak a kutatók rendelkezésére, amelyek valamely nagyobb orvosi szakkönyvtárat gyarapítottak. Példaként említjük Trnka Vencel (1739–1791) orvos-tanár és Almási Balogh Pál (1794–1867) orvos könyvtárát, amelyek a pesti egyetem orvosi könyvtárát gyarapították.⁵⁴

Láncz doktor könyvgyűjteménye semmiképpen nem mérhető a fent említett két orvos saját korában is kiemelkedő könyvtárával. A gyűjteményére vonatkozó iratok hiányában azt sem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy az átadott könyvek a teljes gyűjteményt jelentették-e vagy sem. A családtagjai közül egyedül lánya, Mária, mint a család utolsó élő tagja hagyott végrendeletet, de sem a végrendelet, sem az 1924-ben bekövetkezett halála után, a hagyatéki eljárás során felvett jegyzőkönyv nem tartalmaz könyveket.⁵⁵

A gyűjtemény tematikája egyértelműen arra enged következtetni, hogy Láncz Nándor személyes könyvtárát adta át a piarista gimnáziumnak.⁵⁶ A gyűjtemény érdekes portrét rajzol gyűjtőjéről: megmutatja személyes kapcsolatait, utal tanulmányaira, az általa beszélt nyelvekre és szakmai érdeklődési körére. A 17 műből 8 az orvoslás és a természettudomány körébe tartozik, ez a gyűjteménynek majdnem fele. A további kötetek a bölcselet és a teológia témakörébe tartoznak, illetve 1-1 mű képviseli a jogtudományt, a történelmet és az irodalmat.

A teológia témakörébe tartozó mindkét munka a nagybátyja, Ranolder János értekezése. Az egyetlen irodalmi mű, egy versgyűjtemény, Talabér Jánoshoz köthető, aki 1850-től veszprémi karkáplán, majd 1852 és 1860 között a veszprémi papnevelde tanára.⁵⁷ Amíg a teológiai művek esetében egyértelmű, hogy a családi kapcsolat révén érkeztek a gyűjteménybe, addig Talabér János munkája, mint egyetlen irodalmi alkotás a doktor könyvei között, a két ember jó viszonyára utalhat.

A bölcelet tudományába tartozó négy munka szerzője Verney (Werner) József, a pesti egyetem bölcelettanára. E bölceleti munkák Pestet jelölik meg kiadási helyül, és valamennyi 1835-ben látott napvilágot. A gyűjtemény egyetlen történelem tankönyvének szerzője, Spányik Glycer piarista szerzetes, tankönyvíró, aki a pesti, a váci és a szegedi líceumi történelem tanári évek után, 1832-ben a budai piarista főgimnázium igazgatója lett. Történelem tankönyvei több kiadást megérve a bölceleti képzésben évtizedekig forgalomban voltak. A Lánicz-gyűjtemény Spányik tankönyvének kiadási helye: Buda, kiadási éve pedig 1834.

Lánicz Ferdinánd az egyetemre felkészítő bölceleti képzését Pécsen, a br. Szepessy Ignác püspök által alapított, nyilvános jellegű liceumban folytatta.⁵⁸ A főiskola 1835-ben nyitotta meg kapuit,⁵⁹ e diákja pedig 1836-ban kezdte meg a tanulmányait. Az általa megőrzött könyvek azt mutatják, hogy a frissen indult pécsi képzés ekkor még a pesti bölceleti képzés tankönyveit használta.

A gyűjtemény legnagyobb része orvosi és természettudományi szakirodalom, ezek zöme az 1830-as, 1840-es években látott napvilágot. Szerzőiket tekintve orvos-tanárok művei, akik többségében a bécsi egyetemen vagy a Josephinumban oktattak. Lánicz doktor egyetemi évei alatt az orvospérezés része volt a természettudományi tárgyak oktatása is. Ezért nem meglepő, hogy e témakör művei között az élettani szakirodalom mellett ásványtani és állattani munkákat is találunk. A kiadványok között azonban van egy kifejezetten gyakorlati orvoslással foglalkozó munka is, az életmentésről. Az egyetemi tanulmányaihoz kapcsolódó kiadványok sorát saját doktori értekezése zárja, 1844-ből. A fenti könyvek két kivétellel Bécsben jelentek meg. A fenn maradó reutlingeni és salzburgi kiadványokat akár egy bécsi könyvkereskedőnél is beszerezhetette gyűjtőjük.

A kiadási dátum alapján, aktív orvosi pályája alatt vált a gyűjtemény darabjává egy homeopátiával foglalkozó mű, Argenti Döme munkája. Mivel a hasonszervi gyógyítás⁶⁰ a 19. században élte virágkorát, nyilván Lánicz doktor szakmai érdeklődésből szerezte be a téma hazai szaktekintélyének művét.

A gyűjtemény nyelvi összetételére nézve három nyelvű. A bölceleti, a teológiai és a történeti munkák latin nyelvűek. Az orvosi tanulmányai idején beszerzett művek kivétel nélkül német nyelvűek. A könyvei között összesen két magyar nyelvű munka van: Argenti Döme homeopátiáról szóló műve és Talabér János költeményei, amelyek azonban a gyűjtemény legutoljára bekerült darabjai.

A gyűjtemény tematikájába nem illeszkedik az egyetlen jogi munka, Napóleon törvénykönyve, amely a legrégebb kiadású (1808), két nyelvű (német és francia) darabja a könyvtárnak, Christian D. Erhart szerkesztésében jelent meg Lipcsében. Hogy e kötetet Láncz doktor fiatalkori utazása során szerezte-e be, vagy később került a gyűjteménybe, esetleg jogász fia volt-e a tulajdonos, ma már kideríthetetlen.

Meg kell jegyeznünk azt is, hogy a Láncz-féle gyűjteményből feltűnően hiányoznak a periodikák, holott a 19. század folyamán több hazai orvosi folyóirat is napvilágot látott, de a külföldi folyóiratok beszerzésére is lehetőség nyílt.⁶¹

E kis gyűjteményt vizsgálva megállapíthatjuk, hogy egy vidéki orvos tanulmányaihoz kapcsolódó, de ugyanakkor a munkakönyvtár szerepét is betöltő gyűjteményt kapta meg a piarista gimnázium. Láncz doktor, ahogy életpályája is mutatja, tudását kevésbé a nyomtatott szakirodalomból fejleszthette, mint inkább az orvosi gyakorlatából, szakmai kapcsolataiból. Ugyanakkor azt is elmondhatjuk, hogy a gimnázium tanári könyvtára egy olyan, zömében orvosi-természettudományi, könyvgyűjteményt kapott, amely a saját korában, e vidéki környezetben jelentőséggel bírt. Sajnálatos, hogy a gimnázium könyvtárának hanyattatott sorsa miatt e könyvekről ma már csak jegyzékekből tudunk.

*

Ezúton szeretném megköszönni az orvostörténeti, valamint a veszprémi érseki könyvtár, a Semmelweis Egyetem levéltára, a piarista, a fővárosi, az országos, a veszprémi érseki és a Baranya megyei levéltárak munkatársainak, valamint veszprémi kollégáimnak a segítségét, hiszen nélkülük e munka nem jöhetett volna létre.

*

Az illusztrációkat az Országos Széchényi Könyvtár és a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár bocsátotta rendelkezésemre.

MELLÉKLET

A veszprémi kegyes-tanítórend gimnáziuma számára átadott
Láncz Nándor-féle könyvgyűjtemény⁶²

WERNER [Verney] József: *Psychologia empirica*. [2. ed.] Pest, 1835.

FISCHER, Zsigmond [Sigmund-Caspar]: [Handbuch der] *Mineralogie*. Bécs, 1831.

FISCHER, Zsigmond [Sigmund Caspar]: [Handbuch der] *Zoologie* [oder Beschreibung der Thiere nach dem äußeren und inneren Baue und ihren Verrichtungen.] Bécs, 1829.

- BISCHOFF, Ignaz [Rudolf]: *Grundzüge der Naturlehre des Menschen* [von seinem Werden bis zum Tode : Mit vorzüglicher Hinsicht auf die praktische Medicin. Bd. 1–4.] Bécs, 1837[–1839].
- NAPOLEONS I [Kaisers der Franzosen ...] *bürgerliches Gesetzbuch* [: Nach der neuesten officiellen Ausgabe verdeutscht ... herausgegeben von D. Christian Daniel Erhard.] [Code Napoléon] Dessau [und Leipzig], 1808.
- RUDOLF [Rudolphi], Karl [Asmund]: [Grundriss der] *Physiologie*. [Bd. 1, 2/1, 2/2.] Reutlingen, 1830.
- BERNT, Joseph: [Vorlesungen über die] *Rettungsmittel beym Scheintode* [und in plötzlichen Lebensgefahren. 2. aufl.] Bécs, 1837.
- WERNER [Verney] József: *Logica*, [seu dianoeologia. 3. ed.] Pest, 1835.
- WERNER [Verney] József: *Metaplástica*. [Metaphysica seu gnoseologia. Két kötetben.] Pest, 1835[–1838].
- RANOLDER János: *Sermones Sacri* [auditoribus suis oblati.] Pest, 1842.
- FLÖGEL, Joseph: *Compendium der Physiol[ogie] des Menschen*. Salzburg, 1840.
- LÁNTZ, Ferdinánd: *Tractatus physiol[ogico-]oculisticus* [de subjectivis phaenomenis lucis.] [Bécs] Vindobonae, 1844.
- SPÁNYIK Glycér [Mihály]: *Historia pragmatica Regni Hungariae*. [5. ed.] Buda, 1834.
- WERNER [Verney] József: *Philosophia moralis*. Pest, 1835.
- ARGENTI Döme: [Különféle betegségek hasonszenvi (] *homeopathia* [i) gyógyítása, Hahnemann életrajzával. 3. bőv. kiad.] Pest, 1858.
- RANOLDER János: *Hermeneutica*[e biblicae generalis principia rationalia christiana et catholica.] [Pécs] Quinqueecclesiae, 1838.
- TALABÉR János *költeményei*. Pest, 1860.
- NÉGYESY László: *Magyar verstan* [középkolai segédkönyvül s magánhasználatra.] Budapest, 1886.
- HOFFMANN Mór: *Magyar nyelvtan* [a közép- és polgári iskolák első és második osztálya számára.] Budapest, 1886.
- GÓBI Imre: *Magyar irálytan* [A stilisztika első része a gymnasiumok és reáliskolák IV. osztálya számára.] Budapest, 1886.
- POLGÁR György [szerk.]: *Kis Livius*. [Függelékül gnómák, Phaedrus és Ovidius a közép-tanodák III. és IV. osztálya számára.]
- [1. füz, A római királyok korszakának története / Rothert M. után ... szerk. és szótárral ell. Polgár György.
2. füz, A római köztársaság Camillusig és az olasz háborúk / Rothert M. és Weller G. nyomán ... szerk. ... Polgár György.] Budapest, 1886.
- VARGA Ottó: *A magyarok történelme a* [tanterv alapján] *középkolák alsó osztályai számára*. Budapest, 1886.
- RÁTH Arnold: *A kísérleti természettan kézikönyve* [a középkolák felsőbb osztályai számára.] Budapest, 1886.

IRODALOM

- DÖRNYEI 2010. = Dörnyei Sándor: Régi magyar orvosdoktori értekezések. 3. kötet. Bécs: Egyetem és Josephinum, 1729–1848. Zebegény Borda Antikvárium, 2010. 322 p.
- FÜLÖP 2010. = Fülöp Géza: Olvasási kultúra és könyvkiadás Magyarországon a felvilágosodás idején és a reformkorban, 1772–1848. Budapest Hatágú Síp Alapítvány, 2010. 249 [17] p.
- HARKÓ 1970. = Harkó Viola, R.: Az orvostudomány és az egyetemi könyvtár, 1770–1867. In: Orvosi Könyvtáros 10. évf. (1970) 2. sz. p. 159–172.
- KAPRONCZAY 2004. = Kapronczay Katalin: A magyar orvosi szakajtó- és könyvkiadás a reformkorban és a neoabszolutizmus korában, 1831–1867. Budapest OPKM, 2004. 141 p.
- A KEGYES-TANÍTÓREND veszprémi kath. Nagygymnasiumának értesítője az 1883/4-ik tanévről. Közli Lévai Imre. Veszprém Szt. István Könyvny., 1884. 47 p.
- A KEGYES-TANÍTÓREND veszprémi Róm. Kath. Főgymnasiumának értesítője az 1885–6. tanévről. Közli Lévai Imre. Veszprém Szt. István Könyvny., 1886. 59 p.
- MAGYARY-KOSSA = Magyary-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből. 1–4. kötet. Budapest Eggenberger Könyvker., 1929–1940.
- LÁNCZ 1844. = Láncz Ferdinánd: Szemműtétek. Bécs Haas K., 1844. 154 p.
- RAJCZI 1990. = Rajczi Péter: Dél-Dunántúl főiskolája a XIX. században. A Pécsi Püspöki Líceum (Jogakadémia) története. In: A Dunántúl településtörténete VIII. Szerk. Nemes István. Pécs MTA PAB-VEAB, 1990. p. 229–238.
- SÜLE 2002. = Süle Tamás: Hölbling Miksa emlékezete. In: Orvosi Hetilap 143. évf. (2002) 9. sz. p. 461–463.
- SZÉKELY 1971. = Székely Sándor: A magyarországi orvosok szakmai tájékozódási lehetőségei a XIX. század első felében. In: Orvostörténeti közlemények Vol. 57–59. (1971) p. 269–275.
- SZÖGI 2013. = Szögi László: Magyarországi diákok a bécsi egyetemeken és akadémiákon, 1789–1848. Budapest ELTE Levéltára, 2013. 584 p.
- TAKÁCS 1987. = Takács Lajos: Ranolder János veszprémi püspök élete és munkássága, 1806–1875. Veszprém VETM, 1987. 134 p. (A Veszprémi Egyházmegye múltjából, 14.)

JEGYZETEK

¹ Korábbi munkámban már szóltam a piaristák 19. századi történetéről, veszprémi küzdelmükről az érettségit adó gimnázium létrehozására, ezért azt itt nem kívánom megismételni. A témát lásd: A veszprémi piarista gimnázium adományozói. II. Kisovics József, kanonok In: Veszprémi Szemle 16. évf. (2014) 2. sz. p. 74–86.

² Magyar egyházügyi referense.

³ TAKÁCS, 1987. p. 27–30.

⁴ Uo. p. 31–32.

⁵ Uo. p. 33–40.

⁶ A veszprémi nőnevelő iskolák történetéről lásd még: *150 év a Ranolder Intézettől a Padányi Iskoláig*. A Padányi Scola Catholica 150 éves jubileumi évkönyve. Szerk. Gaál Richárd. Veszprém, 2004. 390 p.; *Horváth Elvira*: Az Angolkisasszonyok Boldogságos Szűz Mária Intézete és a Veszprémi „Sancta Maria” Intézet iskoláinak története, 1860–1948. Veszprém, 2010. 168 p.

⁷ TAKÁCS, 1987. p. 43–74.

⁸ Uo. p. 75–93.

⁹ Nevét az 1870-es évekig Ferdinánd formában használta.

- ¹⁰ MNL Baranya Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL BaML) XV. 35. b. Szigetvár Dzsámi kerületi Plébánia keresztelési anyakönyveinek mikrofilm másolatai. 1809-1831. Az anyakönyv a „Lántz” névváltozatot őrizte meg.
- ¹¹ MNL BaML VIII. 52. Ciszterci Rend (Nagy Lajos) Gimnáziumának iratai. Informatis Primo-Semestratis primi anni 1830. etc.
- ¹² SZÖGI, 2013. p. 201. E szakirodalomból tudjuk azt is, hogy 1840-ben újra elsőévesnek iratkozott be a bécsi egyetemre. A kutatás jelen állása szerint a hiányzó időszakban a pesti orvosi karon nem volt hallgató, közelebbit azonban hollétééről ez időszakban nem ismerünk.
- ¹³ Az 1770-ben kiadott közegészségügyi rendelet (Generale Normativum in Re Sanitatis) 1773-ban kiadott módosítása rendelkezik arról, hogy az orvosok kötelesek egyetemen oklevelet szerezni, amelyek közül csak a bécsi oklevél alkalmas a birodalom bármely országában orvoslás gyakorlására.
- ¹⁴ MAGYARY-KOSSA, 1929. I. köt. p. 12–13.
- ¹⁵ DÖRNYEI, 2010. p. 276.
- ¹⁶ Uo. p. 32.
- ¹⁷ Uo. p. 10–11.
- ¹⁸ Uo. p. 119. A fenn maradt változat adatai: Lántz, Ferdinand: Tractatus physiologico-oculisticus de subjectivis phaenomenis lucis. Vindobonae, 1844. Typis Ueberreuter. [A mű címe magyarul: Szemészeti értekezés a fény észleléséről]
- ¹⁹ Láncz Ferdinánd: Szemműtétek. Bécs, 1844. Haas Károly sajtátja.
- ²⁰ Stáhly Ignác (1787–1849) szemézmester, sebész és szülészeti orvosdoktora és tanára a pesti egyetemen, az 1848/49-es szabadságharc katona-egészségügyének megszervezője.
- ²¹ Anton von Rosas (1791–1855) szemész doktor, a Padovai Egyetem szemészeti klinikájának, majd a bécsi egyetem szemészeti klinikájának vezetője, a bécsi egyetemen a szemészet professzora. Pécsen született, eredetileg Rózsás Antal néven. (Österreichisches Biographisches Lexikon, 1815–1950. Bd. 9. Wien, 1988. p. 241–242.)
- ²² LÁNCZ, 1844. p. XI–XII.
- ²³ Orvosi Tár. Szerk. Bugát Pál, Flór Ferenc. 3. folyamat 6. kötet 18. szám. p. 287–288.
- ²⁴ DÖRNYEI, 2010. p. 22–23.
- ²⁵ Kanka Károly (1817–1910) orvos, szemész. Bécsben A[nton] von Rosas szemészeti klinikáján asszisztens, majd a szabadságharc honvéd törzsorvosa. 1864-től a pozsonyi Állami Kórház főorvosa, később igazgatója. (Forrás: Kapronczay Károly: Magyar orvos életrajzi lexikon. Budapest Mundus, 2004. p. 197.)
- ²⁶ Physich-medicinische Beschreibung der Baranyer Gespanschaft in Ungarn vom Phil. Med. et Chir. Dr. Ferdinand Lántz. In: Medizinische Jahrbücher des k. k. österreichisches Staates. Hrsg. Joh. Nep. Ritter von Raimann. Hauptredacteur Prof. Dr. A. Edl. v. Rosas. Wien Braumüller u. Seidel. 55. Bd. (1846) 1. 97–103. hasáb, 2. 231–238. hasáb, 3. 361–366. hasáb. (Szinnyei József A magyar írók munkái című művében pontatlan a folyóirat címe.) E cikksorozat érdekessége, hogy 1845-ben az Orvosok és természetvizsgálók 6. (pécsi) vándorgyűlése tiszteletére Hölbling Miksa jelentette meg művét e témában Baranya vármegyének orvosi helyirata címmel (Pécs, 1845).
- ²⁷ MNL BaML IV. 1. a) Baranya vármegye nemes közgyűlésének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek 587/1847.
- ²⁸ Hölbling Miksa (1811–1901) orvostudor, Baranya vármegye főorvosa 1865-től.
- ²⁹ MNL BaML XV. 35. b. Pécs Székesegyház házassági anyakönyveinek mikrofilm másolatai. 1833–1851. 10/1847.
- ³⁰ MNL Veszprém Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VeML) IV. 155. a) A veszprémi cs. kir. Megyehatóság iratai. Főnöki iratok. 1989/1850 (július 4.) Láncz Ferdinánd fegyverengedélyt kap. A bejegyzés szerint Baranya vármegye cs. kir. főnöke 1850. június 26-án továbbította

- Veszprémbe az engedélyt. Vagyis Láncz Ferdinánd június végén már nem tartózkodott Baranyában, bár az engedélyért korábban ott folyamodott.
- ³¹ MNL VeML XV. 15. Felekezeti anyakönyvek mikrofilm gyűjteménye. Veszprémi keresztelési anyakönyvek mikrofilm másolatai. 1836–1854. [8. kötet másolata] Miksa 320 p., Mária 82/1854 sz.
- ³² Schematismus venerabilis cleri almae Dioecesis Weszprimiensis a S. Stephano proto-rege anno Christi MIX. fundatae ad annum Domini MDCCCLI. Weszprimi Typ. C. Ramasetter, [1851] p. 24., valamint az azt követő évek névtáraiban is így szerepel egészen az 1885-ben megjelentig. Magyarország tisztí cím- és névtára 1886. évi kötete (Bp. Pesti Könyvnyomda, 1886.) a Veszprémi Róm. Kath. Püspökség Püspöki Szentszékének tagjai között nevezi meg, mint szentszéki orvost. (p. 380.)
- ³³ TAKÁCS, 1987. 104. p.
- ³⁴ A Veszprémi Püspökség gazdasági iratai, amelyek erre a korszakra vonatkoznak, megsemmisültek. Lásd: Lukcsics Pál: A veszprémi püspöki levéltár. In: Levéltári Közlemények (1931) 1–2. sz. p. 33.
- ³⁵ Farkas Rozália: Pest megye közegészségügye a statisztikák tükrében című tanulmánya 1. sz. mellékletében Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye 1882. évi egészségügyi személyei között Solti Közép járásban sorolja fel Szabó Ferenc (1823-1898) uradalmi és szentszéki orvost Kalocsáról. (In: Művelődéstörténeti tanulmányok. Szerk. Farkas Rozália. Szentendre Pest Megyei Múzeumok Ig., 1996. p. 372.) Ugyancsak Kalocsán volt érseki uradalmi és szentszéki orvos Nagysándor Imre (1775–1850), Nagysándor József (1804–1849) tábornok, aradi vértanú nagybátyja. (Hermann Róbert: Nagysándor József tábornok búcsúlevele In: Magyar Nemzet Online <http://mno.hu/velemeney/nagysandor-jozsef-tabornok-bucsulevele-1251610> (2016. 01. 12))
- ³⁶ MNL VeML IV. 252. Veszprém vármegye Bizottmányának ülésjegyzőkönyve, 1860–1861. 1860. évi december hó 29-én tartott állandó bizottmányi ülés 13. pont, 27. p.
- ³⁷ MNL Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) K 19 Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára. Királyi Könyvek. 68. kötet. p. 377.
- ³⁸ Különlélek. In Pápai Lapok 11. évf. (1884) 23. sz. (június 8.) p. 96.
- ³⁹ MNL OL K 19 Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára. Elnöki iratok. 1884. 635. ikt. sz.
- ⁴⁰ Veszprémből. In: Pápai Lapok 10. évf. (1883) 2. sz. (január 14.) p. 6.; valamint Híreink: Tisztújító közgyűlés. In: Veszprém 11. évf. (1885) 2. sz. (január 11.) p. 2.
- ⁴¹ Adressen-Kalendar von Pest, Ofen und Altofen für das Jahr 1873. III. Abteilung Erste Nachweis: Häuser-Schema von Pest, Ofen und Altofen. A) Pest. I. Inhere Stadt. Komitatgasse 3. Dr. Láncz Ferdinánd u. Strobl Fridolin p. 149. Érdekesség, hogy lakosként csak az 1888. évi Budapesti cím- és lakjegyzék veszi fel, az akkor már halott orvost.
- ⁴² MNL OL Budapest Belvárosi római katolikus plébánia halotti anyakönyveinek mikrofilm másolatai. 8. k. 1886–1892. 70/1886.
- ⁴³ Dr. lánczoskéri Láncz Nándor gyászjelentése In: Veszprémi Közlöny 3. évf. (1886) 12. sz. (március 21.) [2] p.
- ⁴⁴ MNL VeML VIII. 52. A Kegyes-tanítórend veszprémi gimnáziumának iratai, 1850–1948. Osztályanyakönyvek 1860/61–1863/64.
- ⁴⁵ A Kegyes-tanítórend veszprémi Algyrnasiumába járó ifjúságnak érdemsorozata 1862/63 tanév második felében. Veszprém Ramasetter K. Nyomdája, 1863. p. [4] valamint A Kegyes-tanítórend veszprémi Algyrnasiumába járó ifjúságnak érdemsorozata 1864. tanév második felében. Veszprém Ramasetter K., 1864. p. [4]
- ⁴⁶ MNL VeML XII. 31. A veszprémi r. k. gimnáziumügyi bizottság iratai. A bizottság jegyzőkönyvei 1875–1901. 1883. november 4. ülés 5. pont.
- ⁴⁶ MNL VeML IV. 401. a) Veszprém Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Jegyzőkönyvek. 99. köt. 344. p. 780. sz. (1883. december 3–4.-i ülés)

- ⁴⁸ A kegyes-tanítórendiek veszprémi kath. Nagygymnasiumának értesítője az 1883/84-iki tanévről. Közli Lévai Imre. Veszprém, 1884. p. 14–15.
- ⁴⁹ Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára (továbbiakban: PMKL) III. 6. 2. Archivum gymnasii Veszprimiensis. Protocolla. A kegyestanítórendiek veszprémi római katolikus főgimnáziumának hivatalkönyve 1885-től. 17/1885., 281/1885., 192/1886.
- ⁵⁰ A kegyes-tanítórendiek veszprémi Róm. Kath. Főgymnasiumának értesítője az 1885–6. tanévről. Közli Lévai Imre. Veszprém, 1886. p. 20.
- ⁵¹ Láncz doktor halálának helyszíne, a Vármegye utca 5., 1873 és 1950 között Budapest IV. kerülete volt.
- ⁵² PMKL III. 6. 2. Archivum gymnasii Veszprimiensis. Protocolla. A kegyestanítórendiek veszprémi római katolikus főgimnáziumának hivatalkönyve 1885-től. 57/1886., 67/1886., 69/1886.
- ⁵³ FÜLÖP, 2010. p. 42–44.
- ⁵⁴ HARKÓ, 1970. p. 161–162., p. 169.
- ⁵⁵ Budapest Főváros Levéltára (továbbiakban: BFL) VII. 12. e. A Budapesti Központi Királyi Járásbíróság iratai. Kihirdetett végrendeletek, 1924. V. (I) 04062 Mészöly Lajosné, özv., valamint a VII. 12. b. A Budapesti Központi Királyi Járásbíróság iratai. Peres és peren kívüli iratok. Hagyatéki ügyek. 179844/1924 özv. Mészöly Lajosné hagyatéka
- ⁵⁶ Ebben az esetben nem beszélhetünk, olyan több generáción átívelő családi könyvgyűjtésről, mint a kortárs Dr. Janny Gyula és családja esetén. Lásd: Perényi Roland: Mit olvas a pesti polgár? Kísérlet a Janny-család könyvtárának rekonstrukciójára. In: Tanulmányok Budapest múltjából. 33. (2006–2007) Budapest BTM, 2007. p. 59–69.
- ⁵⁷ Magyar katolikus lexikon. Főszerk. Diós István. 13. köt. Szentl-titán. Budapest Szent István Társulat, 2008. p. 609–610.
- ⁵⁸ MNL BaML VIII. 2. a. A Pécsi Püspöki Líceum iratai. 4. Értesítvények. Informatio ... in Quinque Ecclesia Lyceo pro semestri 2do anni scholaris 1837/38 ... Philosophiae Anno Secundo 24. Láncz Ferdinánd
- ⁵⁹ RAJCZI, 1990. p. 230.
- ⁶⁰ A homeopátia korabeli elnevezése.
- ⁶¹ A témáról lásd: *Kapronczay Katalin*: A magyar orvosi szakajtó- és könyvkiadás a reformkorban és a neoabszolutizmus korában, 1831–1867. Bp. OPKM, 2004., valamint *Székely Sándor*: A magyarországi orvosok szakmai tájékoztatói lehetőségei a XIX. század első felében. In: *Orvostörténeti közlemények* Vol. 57–59. (1971) p. 269–275.
- ⁶² A kegyes-tanítórend veszprémi Róm. Kath. Főgimnasiumának értesítője az 1885–6. tanévről című iskolai értesítő 20. oldalán közölt könyvek sorrendjét megtartottuk, de a könyvjegyzék bibliográfiai adatait pontosítva adjuk közre. A jegyzék által megadott címet döntve közöljük, [ ]-t használtunk ott, ahol a könyvjegyzék adataihoz képest újat írtunk, vagy információt pontosítottunk.